

وضعیت گیاهی منطقه مختار شهرستان بویراحمد در میان جوامع بومی

علی رحیمی^{۱*}، مهشید رحیمی فرد^۲، مریم مکی زاده تفتی^۲

*^۱- بخش تحقیقات جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان کهگیلویه و بویراحمد، سازمان تحقیقات،

آموزش و ترویج کشاورزی، یاسوج، ایران. رایانامه: rahimi.ali1362@yahoo.com | کد ارکید: 0000-0001-5928-1554

^۲- استادیار پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۳

چکیده

روستای مختار با وسعت ۲۹ کیلومتر مربع، از توابع بخش مرکزی شهرستان بویراحمد استان کهگیلویه و بویراحمد از شرق با مختصات جغرافیایی ۵۱ درجه و ۳۱ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۹ دقیقه عرض شمالی، در سه کیلومتری غرب یاسوج قرار گرفته است. از غرب با مختصات جغرافیایی ۵۱ درجه و ۲۸ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۴۱ دقیقه عرض شمالی، در ۸ کیلومتری غرب یاسوج قرار گرفته است. ارتفاع روستا از سطح دریا ۱۷۶۰ متر و اقلیم آن به گونه‌ای است که فصول بهار و تابستان تا اوایل مهرماه، هوایی نسبتاً گرم و معتدل دارد، در حالی که زمستان‌های آن سرد است. معرفی برخی گیاهان موجود در این منطقه می‌تواند اطلاعات پایه و بنیادی را فراهم کند تا در علوم مختلف زیستی، کشاورزی، داروسازی و صنعتی مورد استفاده قرار گیرد. لذا معرفی پوشش‌های گیاهی در این روستا برای نخستین بار در فاز اول انجام می‌شود تا بتواند اطلاعات اساسی مورد نیاز علوم تجربی وابسته به محیط را فراهم سازد. پنیرک (*Hordeum murinum* L.) (مصرف خوراکی و دامی)، بارهنگ سر نیزه‌ای یا کاردی (*Plantago lanceolata* L.) (دارویی و دامی)، کاهوی خردار (*Lactuca serriola* L.) (مصرف دامی)، از مک (*Lepidium draba* L.) (مصرف خوراکی و دامی) و غیره از جمله عمده‌ترین گونه‌های گیاهی شناسایی شده در این منطقه بود. ایجاد انگیزه و تشویق فعالان عرصه کشاورزی برای توسعه کشت گیاهان دارویی با توجه به ظرفیت‌های بالای منطقه جهت شکوفایی هر چه بهتر اقتصاد منطقه از توصیه‌های ترویجی این بررسی است.

واژه‌های کلیدی: تنوع زیستی، فلور، گیاهان دارویی، منابع طبیعی.

بیان مسئله

کشور ایران با وسعت ۱۶۵ میلیون هکتار از نظر ویژگی‌های توپوگرافی، اقلیمی و پوشش گیاهی بسیار متغیر و متفاوت است، به طوری که ارتفاع آن از ۲۴- تا ۵۶۷۸ متر از سطح دریا و از نظر دما از ۵۰+ تا ۳۰- درجه سانتی‌گراد تغییر می‌کند (آذرنیوند و زارع چاهوکی، ۱۳۸۹). تفاوت آب و هوایی به تنوع پوشش گیاهی منجر می‌شود، به طوری که در ایران، جوامع گیاهی مربوط به بیابان‌های کاملاً خشک و استپ‌های علفی و نیز جوامع بوته‌ای و جنگلی یافت می‌شود (آذرنیوند و زارع چاهوکی، ۱۳۸۹).

در حدود ۸۰۰۰ گونه گیاهی متعلق به ۱۵۰ تیره گیاهی در کشور وجود دارد که ۱۷۲۷ گونه از این گیاهان (۲۲ درصد)، جزو گونه‌های بومزاد هستند که به نوعی در خطر انقراض قرار دارند. تعداد ۲۱ گونه از آنها در معرض تهدید و تعداد ۴۳۲ گونه جزو طبقه آسیب‌پذیر قرار دارند (جلیلی و جمزاد، ۱۳۷۷). امروزه مناطق تحت حفاظت (قرق شده) از مفیدترین اشکال نگهداری از منابع طبیعی گیاهی هر سرزمینی شناخته می‌شود (خواجهدالدین و یگانه، ۱۳۸۹). شناسایی و معرفی رُستنی‌های یک منطقه به صورت اختصاصی و محلی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این امر امکان دسترسی به گونه‌های گیاهی خاص در مکان و زمان معین، تعیین پتانسیل و قابلیت‌های رویشی منطقه و افزایش تراکم گونه‌های گیاهی را فراهم می‌کند. همچنین، به شناسایی گونه‌های مقاوم، مهاجم و در حال انقراض، تعیین پوشش گیاهی کشور، دستیابی به گونه‌های جدید گیاهی و شناسایی عوامل مخرب رُستنی‌ها کمک می‌کند (Ghollassi Moud *et al.*, 2006). به طور کلی، پوشش گیاهی هر منطقه از مهم‌ترین پدیده‌های نمود چهره و سیمای طبیعت و بهترین راهنمای قضاوت درباره عوامل بوم‌شناختی آن منطقه است. گیاهان موجوداتی پایدار هستند که در بلندمدت، همه شرایط و رخدادهای محیط‌زیست را تحمل کرده‌اند. در نتیجه، به وضع موجود درآمده و با تنش‌های زیست‌محیطی سازگار شده‌اند (میمندی‌نژاد، ۱۳۴۸). فلور ایران از دیرباز مورد توجه پژوهشگران داخلی و خارجی بوده است و نمونه‌های گیاهی فراوانی از مناطق مختلف کشور جمع‌آوری و شناسایی شده است (Rechinger, 1963-2010؛ Davis, 1965-1988؛ Zohary, 1973؛ قهرمان، ۱۳۸۲-۱۳۵۷؛ مبین، ۱۳۷۴-۱۳۵۸؛ اسدی و همکاران، ۱۳۸۹-۱۳۶۷). معرفی مجموعه گیاهان هر منطقه (فلور منطقه)، از اقدامات مهمی است که به منظور استفاده بهینه از منابع طبیعی موجود در آن منطقه انجام می‌شود. پوشش گیاهی روستای مختار، با فراهم آوردن زمینه‌های چرای به هنگام دام‌ها و بهره‌برداری حساب‌شده از گیاهان دارویی، می‌تواند اقتصاد و معیشت مردم را به طور چشمگیری بهبود بخشد. افزون بر این، اجرای عملیات‌های اصلاح و احیا در عرصه‌های طبیعی منطقه، به پایداری معیشت اقتصادی مردم و تقویت پیوند آنان با منابع گیاهی خواهد انجامید. امید است معرفی برخی گیاهان موجود در این منطقه بتواند اطلاعات پایه و بنیادی را فراهم کند تا در علوم مختلف زیستی، کشاورزی، داروسازی و صنعتی مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به اهمیت شناخت وضعیت موجود پوشش گیاهی در روستای مختار شهرستان بویراحمد بررسی و مطالعه پوشش گیاهی در این روستا برای نخستین بار در بخشی از روستا با بررسی‌های صحرایی در فصول رویشی سال ۱۴۰۲ انجام شد. ابتدا عکس‌برداری و برداشت از گیاهان انجام گرفت. سپس شماره‌گذاری و داخل کیسه پلاستیکی قرار داده و به آزمایشگاه مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان کهگیلویه و بویراحمد منتقل شدند. پس از آن اندام‌های خشک شده و یا آلوده به آفت و بیماری با قیچی جدا شدند و به وسیله کاغذ خشک‌کن و یا کاغذ روزنامه تمیز آب‌گیری از گیاهان صورت گرفت. نمونه‌های آماده شده با مراجعه به منابع: فلورا ایرانیکا (Rechinger, 1963-2010)، فلور ترکیه (Davis, 1965-1988)، فلور ایران (اسدی و همکاران، ۱۳۸۹-۱۳۶۷)، فلور رنگی ایران (قهرمان، ا. ۱۳۸۲-۱۳۵۷)، رُستنی‌های ایران (مبین، ۱۳۷۴-۱۳۵۸) و فرهنگ نام‌های گیاهان ایران (مظفریان، ۱۳۷۷) شناسایی شدند.

دستاوردها

برخی گونه‌های گیاهی در منطقه در فاز نخست شناسایی شدند (جدول ۱ و شکل ۱). گیاهان بومی و انحصاری، ذخایر ژنتیکی ارزشمند هر منطقه محسوب می‌شوند و به دلیل دارا بودن صفات ریخت‌شناسی مطلوب، مقاومت به آفات و سازگاری به شرایط اکولوژیک از اهمیت خاصی برخوردارند (مفیدنژاد و همکاران، ۱۴۰۲).

بر اساس نتایج این پژوهش و با توجه به غنی بودن پوشش گیاهی منطقه، بر حفظ و تکثیر گونه‌های بومی در زیستگاه‌های طبیعی و خارج از زیستگاه‌های طبیعی، با اعمال مدیریت مناسب و حفاظت، تأکید می‌شود. در این منطقه، به دلیل تنوع و غنای بالای گیاهان و ارتباط نزدیک مردمان بومی با طبیعت، استفاده گسترده از گیاهان درمانی برای تأمین نیازهای زندگی مورد انتظار بود.

با این حال، انتقال این دانش میان نسل‌ها به‌طور کامل انجام نشده است. این موضوع احتمالاً ناشی از تغییر سبک زندگی مردم و گسترش شهرنشینی است.

جدول ۱- برخی گونه‌های گیاهی روستای مختار

نام علمی	خانواده (تیره)	نام لاتین گیاهان	نام فارسی گیاهان	طول دوره رشد/گلدهی
<i>Hordeum murinum</i> L.	Gramineae	Mouse Barley, Smooth barley, Hare barley, Wall barley	جو موشی یا وحشی	اواسط اسفندماه تا اواسط اردیبهشت ماه
<i>Plantago lanceolata</i> L.	Plantaginaceae	Ribwort plantain, narrowleaf plantain	بارهنگ سر نیزه‌ای یا کاردی	اواسط اسفندماه تا اواسط شهریورماه
<i>Lactuca serriola</i> L.	composite	Prickly lettuce, compass plant, scarole	کاهوی خاردار، گاو چاق کن	اواسط فروردین تا اواسط شهریور
<i>Lepidium draba</i> L. پیش از این: <i>Cardaria draba</i>	Brassicaceae	White top, hoary cress	ازمک	اواسط بهمن ماه تا اواسط اردیبهشت ماه
<i>Granium tuberasum</i> L.	Geraniaceae	Caronya, Tuberous-rooted crane's bill	شمعدانی غده‌دار	اواسط بهمن ماه تا اردیبهشت ماه
<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	Brassicaceae	Shepherd's purse	کیسه کشیش	اواسط آذر تا اواسط فروردین ماه
<i>Ranunculus repens</i> L.	Ranunculaceae	buttercup	آلاله وحشی	اواخر اسفندماه تا اواسط خردادماه
<i>Galium aparine</i> L.	Rubiaceae	Cleavers, Goosegrass, Coachweed, Catchweed, Stickywilly	بی‌تی‌راخ (شیرینیر)	اواسط آذر تا اردیبهشت ماه
<i>Poa bulbosa</i> L.	Poaceae	Bulbous meadow-grass, Bulbous bluegrass	علف چمنی	اواخر اسفند تا اواخر اردیبهشت ماه
<i>Rumex crispus</i> L.	Polygonaceae	Rumex crispus curly doc	ترشک	از اواسط فروردین تا اواسط خردادماه
<i>Vicia sativa</i> L.	Fabaceae	common vetch	ماشک معمولی، ماشک باغی	اسفند- فروردین
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Malvaceae	common mallow	پنیرک	اواسط بهمن ماه تا اواسط اردیبهشت ماه
<i>Bromus tectorum</i> L.	Poaceae	Downy brome	برموس آویخته (علف پشمکی)	اواسط خرداد تا شهریور ماه
<i>Vicia narbonensis</i> L.	Fabaceae	Narbon bean, Narbon vetch, Narbonne vetch and moor's pea	ماشک برگ پهن	اواسط بهمن ماه تا اواسط خردادماه

بارهنگ سر نیزه‌ای یا کاردی. *Plantago lanceolata* L.

جو موشی یا وحشی. *Hordeum murinum* L.

ازمک. *Lepidium draba* L.

ماشک برگ پهن. *Vicia narbonensis* L.

ماشک معمولی، ماشک باغی. *Vicia sativa* L.

شمعدانی غده‌دار. *Granium tuberosum* L.

پنیرک. *Malva neglecta* Wallr.

آلاله وحشی. *Ranunculus Repens*

شکل ۱- برخی گونه‌های گیاهی روستای مختار (عکس از نویسنده)

جمع‌بندی و توصیه‌های ترویجی

- ۱- برنامه‌ریزی برای چرای به موقع دام در روستا با همکاری دامداران.
- ۲- استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی (رادیو و تلویزیون) برای آگاهی‌بخشی درباره اهمیت گیاهان در طبیعت.

- ۳- ایجاد انگیزه و تشویق فعالان عرصه کشاورزی برای توسعه کاشت گیاهان دارویی با توجه به ظرفیت‌های بالای منطقه جهت شکوفایی هر چه بهتر اقتصاد منطقه.
- ۴- تدوین برنامه‌های آموزشی برای استفاده بهینه بهره‌برداران از منابع طبیعی به منظور حفظ پایدار فلور منطقه.

فهرست منابع

- آذرینوند، ح. و زارع چاهوکی، م. ع.، ۱۳۸۹. بوم‌شناسی مرتع. انتشارات دانشگاه تهران. ۳۶۴ صفحه.
- اسدی، م.، معصومی، ع. ا.، خاتم‌ساز، م. و مظفریان، و. (ویراستاران)، ۱۳۸۹-۱۳۶۷. فلور ایران. جلد‌های ۱ تا ۵۱. مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع، تهران، ایران.
- جلیلی، ع. و جمزاد، ز.، ۱۳۷۷. بررسی مقدماتی گونه‌های گیاهی بوم‌زاد (اندیمیک)، کمیاب و در معرض خطر انقراض در ایران. انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع (RIFR)، شماره ۲۱۵، تهران، ایران، ۷۴۸ صفحه.
- خواجه‌الدین، س. ج. و یگانه، ه.، ۱۳۸۹. فلور منطقه شکارممنوع حنا (استان اصفهان). تاکسونومی و بیوسیستماتیک ۱(۲): ۹۰-۷۳.
- قلاسی‌مود، ش.، جلیلی، ب. و بخشی‌خانیک، غ. ر.، ۱۳۸۵. معرفی فلور و اشکال زیستی گیاهان غرب بیرجند. پژوهش و سازندگی، ۷۳: ۶۵-۶۸.
- قهرمان، ا.، ۱۳۸۲-۱۳۵۷. فلور رنگین ایران. جلد‌های ۱ تا ۲۰. مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع، تهران، ایران.
- مبین، س.، ۱۳۷۴-۱۳۵۸. فلور ایران: گیاهان آوندی. جلد‌های ۱ تا ۴. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ایران.
- مظفریان، و.، ۱۳۷۷. فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر، تهران. ۷۵۶ صفحه.
- مفیدنژاد، م.، زمانی، ا.، مرادی، ا. و کمالی، ک.، ۱۴۰۲. بررسی فلور و شکل زیستی گیاهان دارویی حاشیه جنوبی شهرستان لنگرود. حفاظت زیست بوم گیاهان، ۱۱ (۲۲): ۲۶۴-۲۴۸.
- میمن‌نژاد، م. ج.، ۱۳۴۸. بوم‌شناسی پوشش زنده خاک. انتشارات دانشگاه تهران، ۱۴۲ صفحه.
- Davis, P.H., Mill, R.R. and Kit, T., 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol.10, Edinburgh University Press, Edinburgh, 11-112.
- Rechinger, K. H. (Ed). 1963-2010. Flora Iranica. vols. 1-178. Akademische Druck- U Verlagsanstalt, Graz.
- Zohary, M., 1973. Geobotanical foundations of the Middle East. vols. 1-2. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart and Swets, Amsterdam.

Vegetation status of the Mokhtar area, Boyer-Ahmad County in Iran, among local communities

Ali Rahimi^{1*}, Mahshid Rahimifard², Maryam Makizadeh Tafti²

^{1*}-Forests, rangelands and watershed Research Department, Kohgiluyeh-Boyerahmad Agriculture and Natural Resources Research and Education Center, AREEO, Yasouj, Iran. Email: rahimi.ali1362@yahoo.com | ORCID ID: [0000-0001-5928-1554](https://orcid.org/0000-0001-5928-1554)

²- Research institute of Forests and Rangelands, Agricultural Research Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran

Received: 23/April/2026 Revised: 10/June/2026 Accepted: 14/June/2026

Abstract

Mokhtar Village, covering an area of 29 square kilometers, is located in the Central District of Boyer-Ahmad County, Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province situated three kilometers west of Yasouj at the geographical coordinates of 51° 31' East longitude and 30° 39' North latitude. It is situated 8 kilometers west of Yasouj, at geographical coordinates of 51° 28' East longitude and 30° 41' North latitude. The village lies at an elevation of 1,760 meters above sea level and experiences a climate characterized by relatively warm, temperate weather during spring and summer extending into early autumn while winters are cold. Documenting some of the plants found in this region can provide fundamental information for use across various fields, including the biological sciences, agriculture, pharmaceuticals, and industry. Therefore, the initial phase of this study involves documenting the vegetation in the village to provide essential data for environmental sciences. Key plant species identified in the area include *Hordeum murinum* L. (edible and fodder), *Plantago lanceolata* L. (medicinal and fodder), *Lactuca serriola* L. (fodder), and *Lepidium draba* L. (edible and fodder), among others. A key recommendation arising from this study is to motivate and encourage agricultural stakeholders to expand the cultivation of medicinal plants, leveraging the region's significant potential to boost the local economy.

Key words: Biodiversity, flora, medicinal plants, natural resources.